

E DREJTA E TRASHËGIMISË KULTURORE NË KËNDVËSHTRIMIN E KONVENTËS SË UNESCO-S

Msc. BRUNILDA ÇOTI
Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë
brunildacoti@hotmail.com

ABSTRACT

Heritage is our asset from the past, what we live with today and what we pass on to future generations. Our cultural and natural heritage are irreplaceable sources of life and inspiration. The world today is in the era of globalization, in which technology has made people feel like citizens of the whole world, and often times they do not identify with elements of the nation that they belong to, such as language, culture, traditions, customs. This paper aims to present the Cultural heritage from the point of view of the UNESCO Convention. How does the Convention provide for Cultural heritage? What are the rights provided by the UNESCO Convention? Are the rights provided by the UNESCO Convention a minimum of rights? What is the role of UNESCO and the state in the protection of Cultural Heritage?

Keywords: Cultural heritage, Convention, UNESCO

Koncepti i Trashëgimisë Kulturore përfshin qindra ndërtesa historike dhe zona të qytetit, vende të rëndësishme arkeologjike dhe vepra të skulpturës ose pikturës monumentale. Raporti i trashëgimisë kulturore me ato natyrore në Listën e Trashëgimisë Botërore sipas të dhënave të UNESCO-s është afërsisht 4 me 1.

Ideja e krijimit të një lëvizjeje ndërkombëtare për mbrojtjen e trashëgimisë lindi pas Luftës së Parë Botërore. Konventa e 1972 në lidhje me Mbrojtjen e Trashëgimisë Kulturore dhe Natyrore Botërore u

zhvillua nga bashkimi i dy lëvizjeve të veçanta: e para që fokusohej në ruajtjen e vendeve kulturore dhe të tjera që kanë të bëjnë me ruajtjen e natyrës. Kombinimi i ruajtjes së trashëgimisë kulturore me ato të natyrës vjen si ide nga Shtetet e Bashkuara të Amerikës.

Në vitin 1965 ky vend bëri thirrje që do të “stimulonte bashkëpunimin ndërkombëtar për të mbrojtur “zonat e mrekullueshme natyrore dhe piktoreske dhe vendet historike të botës për të tashmen dhe të ardhmen e të gjithë qytetarëve botërorë”. Në vitin 1968, Unioni Ndërkombëtar për Ruajtjen e Natyrës (IUCN) zhvilloi propozime të ngjashme për anëtarët e tij. Këto propozime u paraqitën në konferencën e Kombeve të Bashkuara mbi Mjedisin Njerëzor në 1972 në Stokholm. Përfundimisht, u ra dakord nga të gjitha palët e interesuara për një tekst të vetëm duke krijuar kështu Konventën për Mbrojtjen e Trashëgimisë Kulturore dhe Natyrore Botërore. Kjo konventë u miratua nga Konferenca e Përgjithshme e UNESCO-s më 16 nëntor 1972.

Duke e konsideruar trashëgiminë si kulturore dhe natyrore shumë të rëndësishme dhe të barasvlefshme për sa i përket rëndësisë, Konventa na kujton mënyrat në të cilat njerëzit ndërveprojnë me natyrën dhe nevojën themelore për të ruajtur ekuilibrin midis të dyjave. Kjo konventë erdhi si rezultat i një varfërimi të dëmshëm të trashëgimisë që po ndodhte në të gjitha kombet e botës, apo kërcënimit gjithnjë e më shumë me shkatërrim jo vetëm nga shkaqet tradicionale por edhe nga ndryshimi i kushteve sociale dhe ekonomike të cilat e rëndojnë situatën me fenomene edhe më të frikshme siç janë dëmtimi apo shkatërrim i trashëgimisë kulturore dhe trashëgimisë natyrore.

Konventa përcakton detyrat e shteteve palë në identifikimin e vendeve të mundshme dhe rolin e tyre në mbrojtjen dhe ruajtjen e tyre. Me nënshkrimin e Konventës, çdo vend zotohet të ruajë jo vetëm vendet e Trashëgimisë Botërore që ndodhen në territorin e tij, por edhe të mbrojë trashëgiminë kulturore në territorin e shteteve palë. Shtetet Palë inkurajohen të integrojnë mbrojtjen e trashëgimisë kulturore dhe natyrore në programet e planifikimit rajonal, të ngrenë staf dhe shërbime në vendet e tyre, të ndërmarrin kërkime shkencore dhe teknike të konservimit dhe të miratojnë masa që i japin kësaj trashëgimie një funksion të përditshëm në jetën e komunitetit. Konventa përcakton detyrimin e shteteve palë që t’i raportojnë rregullisht Komitetit të

Trashëgimisë Botërore për gjendjen e ruajtjes së pronave të tyre të Trashëgimisë Botërore.

Këto raporte janë thelbësore për punën e Komitetit pasi ato i mundësojnë atij të vlerësojë kushtet e vendeve, të vendosë për nevojat specifike të programit dhe të zgjidhë problemet e përsëritura. Gjithashtu konventa inkurajon Shtetet Palë që të forcojnë vlerësimin e publikut për pronat e Trashëgimisë Botërore dhe të rrisin mbrojtjen e tyre nëpërmjet programeve arsimore dhe informative. Përkufizimi i konceptit “Trashëgimi Kulturne” është i mirëpërcaktuar në Konventën për Mbrojtjen e Trashëgimisë Kulturne dhe Natyrore Botërore në nenin 1 të saj. Pikërisht në këtë përkufizim përfshihen:

- monumete: vepra arkitekturore, vepra të skulpturës dhe pikturës monumentale, elemente ose struktura të natyrës arkeologjike, mbishkrime, banesa shpellore dhe kombinime tiparesh, të cilat kanë një vlerë të jashtëzakonshme universale nga pikëpamja e historisë, artit ose shkencës;
- grupe ndërtesash: grupe ndërtesash të ndara ose të lidhura, të cilat, për shkak të arkitekturës, homogjenitetit ose vendit të tyre në peizazh, kanë një vlerë të jashtëzakonshme universale nga pikëpamja e historisë, artit ose shkencës;
- vende: veprat e njeriut ose veprat e kombinuara të natyrës dhe njeriut, dhe zona duke përfshirë vendet arkeologjike të cilat janë me vlerë të jashtëzakonshme universale nga pikëpamja historike, estetike, etnologjike ose antropologjike;¹

Shtritja e Trashëgimisë Kulturne në botë është shumë e gjerë. Kjo shtrirje është e paraqitur e nga UNESCO si në figurën më poshtë:

SI TA BËJMË TRASHËGIMINË TONË KULTURORE TË FLASË? – KREATIVITET DHE NDËRMJETËSIM NË NJOHJEN E TRASHËGIMISË KULTURORE”

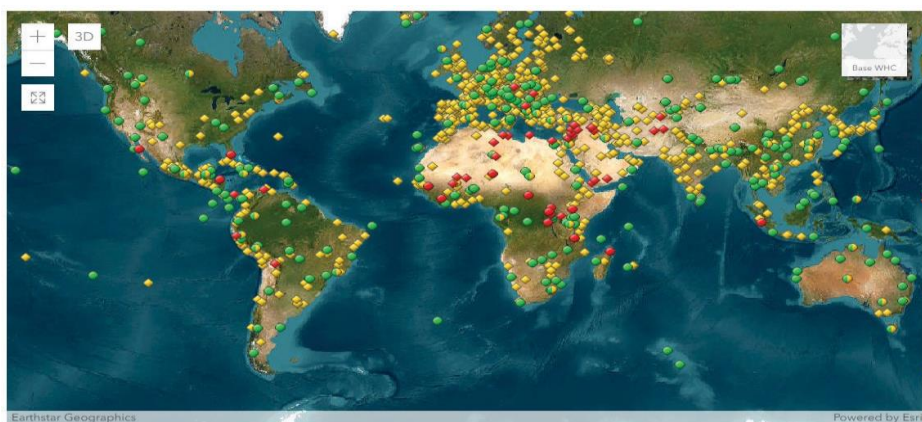


Fig.1. Harta e shtirjes së Trashëgimisë Kulturore dhe Natyore në botë.²

Në këtë hartë janë të pasqyruara me ngjyrën e verdhë me shënjën e rombit, sitet të cilat janë pjesë e trashëgimisë Kulturore, kurse me ngjyrën e jeshile me shënjën e rrethit, sitet të cilat janë pjesë e Trashëgimisë Natyrore, ndërsa me ngjyrë të kuqe janë sitet të cilat janë në rrezik. Referuar statistikave të UNESCO-s mund të themi se rajoni i cili ka më shumë site të cilat bëjnë pjesë e Trashëgimisë Kulturore Europa dhe Amerika e Veriut në total 468. Kurse rajoni me më pak elementë të trashëgimisë është Afrika me 54.³

Rajonet	T.Kulturore	T.Natyore	Mix
Amerika Latine dhe Karaibet	100	38	8
Europa dhe Amerika e Veriut	468	66	11
Azia dhe Paqësori	195	70	12
Shtet Arabe	80	5	3
Afrika	54	39	5
Totali	897	218	39

Përkufizimi i mësipër i referohet trashëgimisë në konceptin material por me kalimin e kohës u zhvillua edhe një ndarje tjetër e cila është pjesë përbërse e Trashëgimisë Kulturore, koncepti i “Trashëgimisë Kulturore Jomateriale”. Trashëgimia Kulturore Jomateriale ka rëndësi përmbledhëse për diversitetit kulturor dhe mbrojtja e saj shërben si garanci e zhvillimit afatgjatë. Bashkësitë, grupet dhe, sipas rastit,

individët, luajnë një rol të rëndësishëm në prodhimin, ruajtjen, mirëmbajtjen dhe rikrijimin e trashëgimisë kulturore jomateriale, duke ndihmuar kështu për pasurimin e diversitetit kulturor dhe të krijimtarisë njerëzore, por gjithashtu shpesh herë mund të jenë edhe faktor shkatërrues.

UNESCO nuk ka ndalur dhe nuk është mjaftuar vetëm me Konventën për mbrojtjen e Trashëgimisë Kulturore dhe Natyrore Botërore por në vitin 2003 Konferenca e përgjithshme e Organizatës së Kombeve të Bashkuara për arsimin shkencën dhe kulturën e mbledhur në Paris nga 29 shtatori deri në 17 tetor 2003 në sesionin e 32-të të saj, miratoi Konventën për ruajtjen e trashëgimisë kulturore jomateriale. Qëllimi i kësaj Konvente është ruajtja e trashëgimisë kulturore jomateriale, respektimi i trashëgimisë kulturore jomateriale të bashkësive, të grupeve dhe të individëve të prekur, sensibilizimi në nivel lokal, kombëtar dhe ndërkombëtar për rëndësinë e trashëgimisë kulturore jomateriale dhe vlerësimit të saj të ndërsjellë.

Në nenin 2 të Konventës është përcaktuar koncepti i Trashëgimisë Kulturore Jomateriale. “Trashëgimi kulturore jomateriale” kuptohen praktikatat, paraqitjet, shprehjet, njohuritë dhe dijebërja (savoir faire) – si dhe veglat, objektet, artefaktet dhe hapësirat kulturore që I bashkëshoqërojnë ato – që bashkësitë, grupet dhe, kur është rasti, individët i pranojnë si pjesë përbërëse të trashëgimisë së tyre kulturore. Kjo trashëgimi kulturore jomateriale, përcjellë brez pas brezi, është rikrijuar në vijimësi nga bashkësitë dhe grupet në funksion të mjedisit të tyre, të ndërveprimit me natyrën dhe të historisë së tyre, dhe u jep atyre një ndjenjë identiteti dhe vazhdimësie, duke mundësuar kështu promovimin e respektit për diversitetin kulturor dhe të krijimtarisë njerëzore.

Konventa parashikon disa masa kryesore mbrojtëse siç është hartimi i inventarëve. Shtetet Palë inkurajohen gjithashtu të miratojnë masat e duhura ligjore, teknike, administrative dhe financiare që synojnë:

- nxitjen e krijimit ose forcimit të institucioneve për trajnimin në menaxhimin e trashëgimisë kulturore jomateriale dhe transmetimin e kësaj trashëgimie përmes forumeve dhe hapësirave të destinuara për kryerjen ose shprehjen e saj;

- sigurimin e aksesit në trashëgiminë kulturore jomateriale duke respektuar praktikat zakonore që rregullojnë aksesin në aspekte të veçanta të një trashëgimie të tillë;
- krijimin e institucioneve të dokumentacionit për trashëgiminë kulturore jomateriale dhe lehtësimin e aksesit në to.

Termi “trashëgimi kulturore” e ka ndryshuar përmbajtjen në mënyrë të konsiderueshme në dekadat e fundit, pjesërisht për shkak të instrumenteve të zhvilluara nga UNESCO. Trashëgimia kulturore nuk përfundon te monumentet dhe koleksionet e objekteve. Por gjithashtu përfshin tradita ose shprehje të gjalla të trashëguara nga paraardhësit tanë dhe të transmetuara tek pasardhësit tanë, të tilla si traditat gojore, artet e shfaqjes, praktikat shoqërore, ritualet, ngjarjet festive, njohuritë dhe praktikat në lidhje me natyrën dhe universin ose njohuritë dhe aftësitë për të prodhuar vepra artizanale tradicionale.

Ndërsa trashëgimia kulturore jomateriale është një faktor i rëndësishëm në ruajtjen e diversitetit kulturor përballë globalizimit në rritje. Kuptimi i trashëgimisë kulturore jomateriale të komuniteteve të ndryshme ndihmon në dialogun ndërkulturor dhe inkurajon respektin e ndërsjellë për mënyra të tjera të jetesës. Rëndësia e trashëgimisë kulturore jomateriale nuk është vetë manifestimi kulturor, por pasuria e njohurive dhe aftësive që transmetohet nëpërmjet saj nga një brez në tjetrin. Vlera sociale dhe ekonomike e këtij transmetimi të njohurive është e rëndësishme për grupet minoritare dhe për grupet kryesore shoqërore brenda një shteti, dhe është po aq e rëndësishme për shtetet në zhvillim sa edhe për ato të zhvilluara. Trashëgimia kulturore jomateriale mund të jetë trashëgimi vetëm kur njihet si e tillë nga komunitetet, grupet ose individët që e krijojnë, e mirëmbajnë dhe e transmetojnë atë – pa njohjen e tyre, askush tjetër nuk mund të vendosë për ta që një shprehje ose praktikë e caktuar është e tyre.

Trashëgimia Kulturore jomateriale ka disa veçori:

- Tradicionale, bashkëkohore dhe e gjallë në të njëjtën kohë: trashëgimia kulturore jomateriale nuk përfaqëson vetëm traditat e trashëguara nga e kaluara, por edhe praktikat bashkëkohore rurale dhe urbane në të cilat marrin pjesë grupe të ndryshme kulturore;

- **Gjithëpërfshirëse:** Mund të ndajmë shprehje të trashëgimisë kulturore jomateriale që janë të ngjashme me ato të praktikuar nga të tjerët.
- **Kontributon** në krijimin e një ndjenje identiteti dhe përgjegjësie që i ndihmon individët të ndihen pjesë e një ose komuniteteve të ndryshme dhe të ndihen pjesë e shoqërisë në përgjithësi.
- **Përfaqësuese:** trashëgimia kulturore jomateriale nuk vlerësohet thjesht si një e mirë kulturore, në bazë krahasuese, për ekskluzivitetin ose vlerën e saj të jashtëzakonshme. Ajo lulëzon mbi bazën e tij në komunitete dhe varet nga ata, njohuritë e të cilëve për traditat, aftësitë dhe zakonet i kalohen pjesës tjetër të komunitetit, nga brezi në brez ose tek komunitetet e tjera.

Shqipëria është bërë pjesë e UNESCO për pjesën e Trashëgimisë Kulturore jomateriale nëpërmjet Isopolifonisë dhe Xhubletave.

Ideja që monumentet, vendet, tempujt, qytetet historike dhe peizazhet që përfshijnë të gjithë diversitetin e njerëzimit mund të përfaqësojnë “vlerë të jashtëzakonshme universale” dhe duhet të mbrohen, të ruhen dhe të ndahen nga të gjithë. Njerëzimi qëndron i bashkuar në të gjithë diversitetin e tij rreth vlerave të përbashkëta, se të gjitha kulturat janë të ndryshme, por se ndryshimi nuk ndan - ai bashkon. Evoluimi konceptit të Trashëgimisë Kulturore ka mundësuar krijimin e akteve ligjore të nevojshme për tju përshatatur evoluimit me qëllim ruajtjen, zhvillimin dhe mbrotjen e elementëve të Trashëgimisë Kulturore. Konventat kanë përcaktuar detyrimet e shteteve të cilat ratifikojnë keto akte dhe i bëjnë pjesë të legjislacionit kombëtar. Këto detyrime janë minimale gjë që ju jep mundësi shteteve të mbrojnë më së miri trashëgiminë e tyre. Mbrotja e trashëgimisë kulturore është një detyrë jo vetëm e shtetit por e çdo individi sepse vetëm në këtë mënyrë identifikohet secili komb.

BIBLOGRAFIA

Albania: a Patrimony of European Values: Guide of Albanian History and Culture
Heritage Paperback – December 31, 2000

Konventë lidhur me Mbrojtjen e Trashëgimisë Kulturore dhe Natyrore Botërore.
Recommendation CM/Rec(2022)15 of the Committee of Ministers to member States
on the role of culture, cultural heritage and landscape in helping to address
global challenges.

The Recommendation Concerning the Preservation of, and Access to,
Documentary Heritage Including in Digital Form was adopted by the
UNESCO General Conference in November 2015.

Warsaw Recommendation on Recovery and Reconstruction of Cultural Heritage.

Sitografia

<https://whc.unesco.org/en/list/>

<https://whc.unesco.org/en/list/stat>

<https://whc.unesco.org/en/statesparties/al>